

Szárnyas huszárok Szádvár alatt

Az egykori szádvári uradalom központját jelentő erősség kevés ostromának emlékét őrizték meg a napjainkig fennmaradt megsárgult okmányok. A legismertebb viadal ugyebár 1567 januárjában zajlott le falainál, erről már sok mindent tudunk. Miközben azonban már ki tudja hányadszor olvastam át Détsy Mihály építész és művészettörténész sorait az eredetileg 1969-ben, a miskolci Herman Ottó Múzeum Évkönyvében „Egy ismeretlen magyar vár – Szádvár” címmel megjelent tanulmányában, egy szövegrészen akadt meg a szemem:

„1683 őszén a Bécs városát ostromló törököt sikeresen legyőző és hazafelé vonuló Sobieski János lengyel király 120 000 fős seregével Szádvár közelében, a Szögliget melletti Nagy-réten nyolc napra letáborozott, majd hamarosan tüzérségi csetepatéba keveredett Szádvár kuruc őrségével, kölcsönös ágyútűzzel ingerelve egymást a lengyelek elvonulásáig.”

Szárnyas huszárok, illusztráció: cvg.co.uk

Détsy a lengyelek táborozásával kapcsolatban Bél Mátyás természettudós „Torna vármegye leírása” című művére hivatkozik, amely az 1730-as évek elején keletkezett. Lássuk, hogy ebben mit írnak?

„S a várnak az eleste annál is méltóbb az emlékezetre, mert III. Jánost, Lengyelország királyát tüzelte fel a megostromlására. Ő hadseregének egy rendkívül erős részével visszatérőben volt az esztergomi ütközetből, amelyet Bécsnek az ostrom alól való felszabadítását követően győzelmesen vívott meg a keresztények hadserege. Hogy tehát mintegy mellékesen valamely nevezetes gonosztettet megelőzzön, mielőtt visszatért Lengyelországba, itt időzvéen Szögliget mellett, a nyílt mezőn, amelynek Nagyrét a neve, ütött táborot, s a várat meg-megisméltető rohamokkal tette próbára, sőt ostromhoz való sáncokat is emelt. Ezt látván Thököly katonái kirohantak a várból és a lengyelek őrszemeit, valamint a katonai munkásokat levágták, sőt az ágyúkkal is vitézül hadakoztak. Nyolc nap telt már el, midőn a király, akit részint a télbe hajló őszidő is kényszerített, részint a Thökölypártiaknak, akik a hegyek szorosait és az utakat köröskörül megszállva tartották, a gyakori és az övéinek nem csekély veszteséggel járó támadásai is nyugtalanították, elrendelte, hogy adjanak jelt a poggyászok felmálházására és hirdessék ki az elvonulást. A Thökölypártiak nem merészelték a nyílt mezőn kiállni a királlyal. Ennél fogva hol szemből, hol hátulról, nem ritkán pedig oldalról kaptak bele alaposan a vonuló seregbe, amikor a király elhagyta a nyílt és sík helyeket. Azok, akik látták ama veszedelmet, azt mondják, hogy az alattomban bekövetkezett rajtaiütések következtében annyian vesztek el a lengyelek hadseregéből, amennyit egy valódi ütközet sem kívánt volna.”

Hát ez bizony hosszú és alapos leírás a lengyelek viselt dolgairól Szádvár alatt Bél Mátyás tollából. Mivel azonban a nagy polihistor 1684-ben született a távolabbi Zólyom vármegyében, eme harci cselekmény idején, mint pályáskorú csecsemő nem tartózkodhatott a helyszínen. De később már személyesen felkereste a várrmot, hiszen erre számos részlet utal leírásában. Míg a helyi nevezetességeket saját szemével látta, addig a régebbi eseményekről a környék lakosságát faggatta ki. Tehát az ő elbeszéléseiket használta fel a Torna vármegyét bemutató könyvében. De az ilyen szóbeli hagyománynak nem mindig lehet hinni. Az alábbi sorokban megpróbálom kideríteni, vajon mi történhetett 1683 késő őszén? De előbb lássuk az eseményeket a kiindulópontjuktól legombolyítva.

Bécs városa a XVII. században

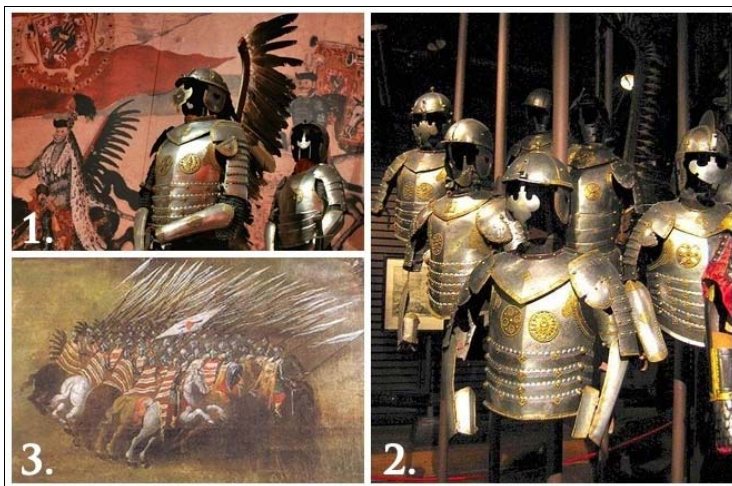
Hogyan is jutott el Sobieski János lengyel király serege a Ménеспatak völgyébe?

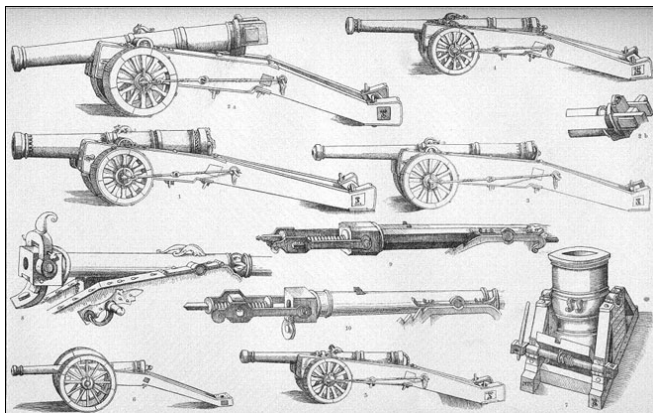
Sobieski János lengyel király

Ennek megokolásához lapozzuk fel a történelemkönyveket. A Habsburg-birodalom keleti végeit jelentő Magyar királyság területén az 1670-es Wesselényi-féle összeesküvés véres leverése után Thököly Imre vezetésével szabadságharc bontakozott ki. A felkelők a császári önkényuralom ellenében szövetségesül kínálkoztak az oszmánoknak. 1682-re a felvidéki vármegyék legnagyobb részét a kurucok uralták. Ekkor látott esélyt a döntő támadásra Kara Musztafa török nagyvezér, hogy meghódítsa Bécs városát. A szorongatott helyzetben lévő Habsburg I. Lipót német-római császár és magyar király, szerződést kötött Sobieski János lengyel királlyal, hogy országaikat kölcsönösen megvédelmezzik, ha török támadás éri bármelyiküket. Az egyezmény értelmében a lengyel uralkodó vállalta, hogy 40 ezer katonát küld szövetségese megsegítésére vész esetén. Ez rövidesen be is következett, hiszen Kara Musztafa nagyvezér irdatlan sereggel vette ostrom alá Bécset. Az oszmánok óriási erőfeszítésekkel, fokozatosan örölték fel a védősereg erejét, készülődve a végső gyalogsági rohamra. Az éhhalállal küzdő bécsiek már csak egy külső felmentő seregben reménykedhettek.

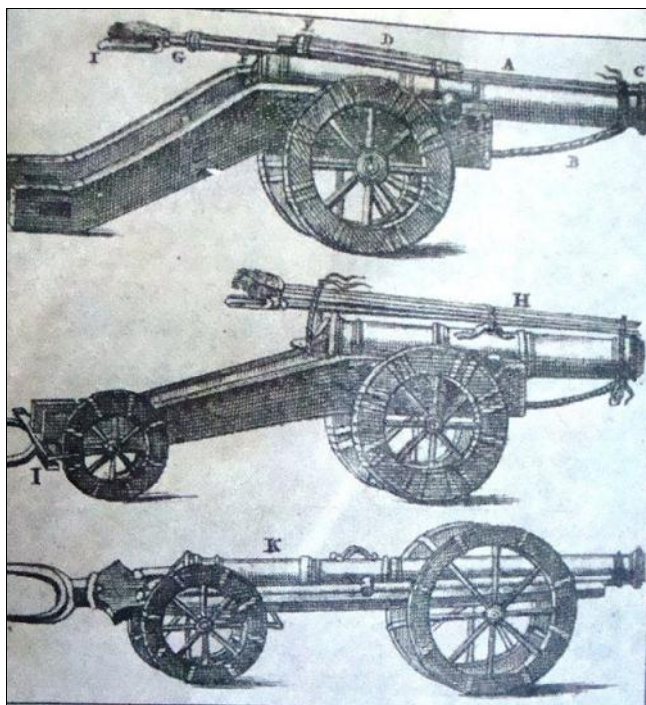
A történet szempontjából különösen fontos a lengyel sereg létszámának és szerkezeti felépítésének megismerése.

1. Szárnyas huszárpáncél, 2. Jellegzetes lengyel huszárpáncélok, 3. Korabeli rajz a lengyel huszárokról

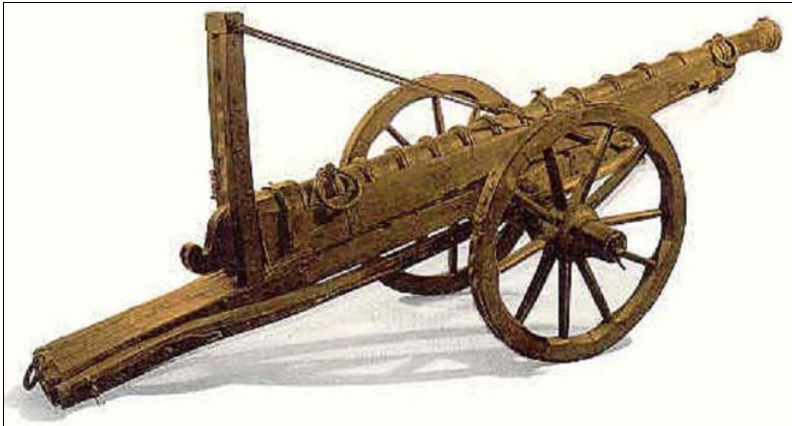

Különböző kaliberű lövegek

Nehéz és könnyű lövegek

Az internetes Wikipédia szerint a lengyel hadak 16 300 gyalogost és 20 550 lovast, vagyis 36 850 főnyi fegyverest tettek ki. Különösen lényeges, hogy 28 ágyút is felsorakoztattak. De, hogy pontosabban milyen ágyúk is lehettek? Mivel a lengyelek nagy távolságról vonultak fel szövetségesük megsegítésére, egy nyílt csatában akarván döntő csapást mérni a pogányra, valószínűsíteni lehet, hogy inkább tábori, vagyis könnyű lövegeket sorakoztattak fel. Tehát nem ostromra készültek, ahol nagyobb kaliberű, de éppen ezért súlyos és nehezen vontatható ágyúkra lett volna szükségük.

Könnyű mezei ágyú

Bécs városától nyugatra, a Kahlenberg-hegy tetejéről zúdult le 1683. szeptember 12-én kora reggel a felmentésre egybegyűlt keresztény seregek egyesített rohama a török csapatokra. A véres közelharcban napnyugtára győztek a nyugati csapatok. A csatamezőt 10 ezer török holttest borította, míg a lengyel-osztrák hadak a korabeli források szerint 4500 katonát vesztek. Az oszmán hadak teljesen demoralizálva, fejvesztetten menekültek keleti irányban.

A fényes győzelem után azonban a szövetségesek között viszály támadt. Mert egyrészt Lipót császár megsértette János királyt, amikor a személyes találkozásukon nem szállt le lováról a hozzá gyalogosan közelítő lengyel uralkodó üdvözlésére. Ugyanakkor Sobieski János titkos tárgyalásokat folytatott magyar főnemesekkel, hogy fiát juttassa a magyar trónra. Ezért orrolt meg rá Lipót császár, így nem

engedélyezte a lengyel seregnek, hogy a felvidéki vármegyékben állítson fel téli tábornak, hogy majd jövő esztendőben ismét részt vegyen a további török ellenes harcokban.

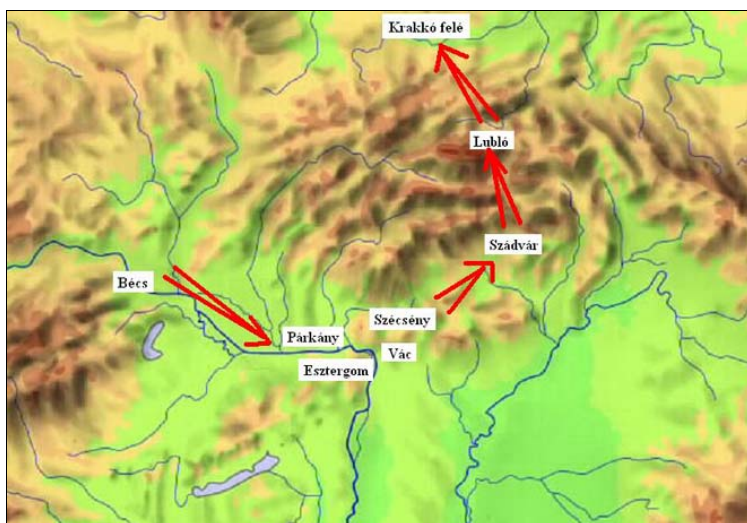
Sobieski csatára vezényli a szárnyas huszárokat

Lengyel "szárnyas" huszárok rohama

Így hát a lengyelek megkezdték hazavonulásukat, de nem azon az útvonalon, ahol érkeztek, hanem nagy ívben, keleti irányban. Útközben a lengyelek dúltak-fosztogattak, ellenségnek tekintvén a keresztény pónépet. Így perzselték fel többek között Csilizradvány jobbágyfalut is. A Csallóközben, majd a Duna bal partján nyomultak

előre, mígnem 1683. október 7-én a hadászatiilag fontos Esztergom török várának túlparti palánkerődítéséhez, Párkányhoz érkeztek. Itt azonban az óvatlanul elővágtató Sobieski lovasságával túlnyomó fölényben álló török seregbe ütközött, akiknek gyilkos csapdájából csak súlyos veszteségek árán tudott kimenekülni. A korabeli források szerint maga a lengyel király is életveszélybe került. Másnap azonban az egyesített keresztény csapatok kiköszörülték a csorbát, Párkány török végvárat elfoglalták, annak helyőrségét lekaszabolták. Magának az esztergomi várnak a megostromlásában azonban a lengyelek nem vettek részt, hanem továbbvonultak keleti irányban.

Sobieski lengyel király vonulása 1683 őszén

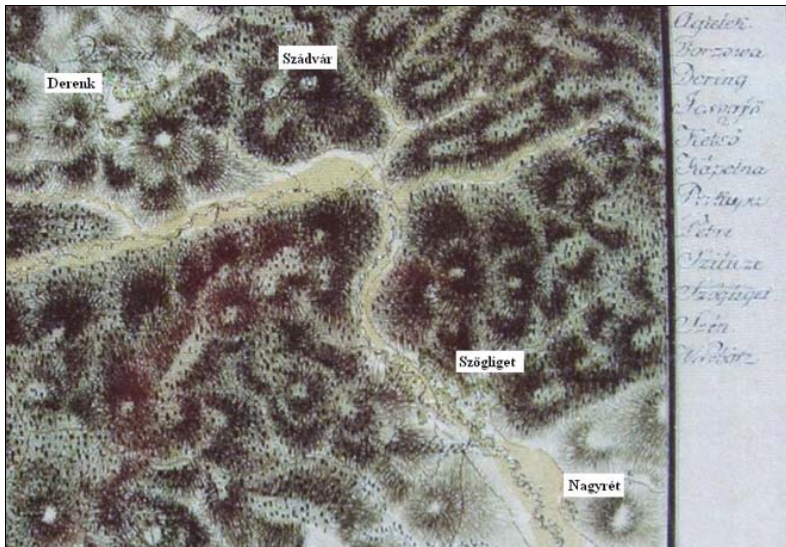
A lassan masírozó lengyelek derékhadából minden irányban portyázó lovas egységek rajzottak ki, akiknek feladatát az ellenség felдерítésén kívül az élelmiszer beszerzése jelentette. Ezen a korabeli viszonyokban az erőszakos rekvirálást, zsákmányolást értették. Tudjuk, hogy lengyel lovasok jelentek meg Vác és Nógrád török végvárai alatt. Amelyeket bár nem tudtak elfoglalni, de a rettegő polgári lakosságtól hadisarcot tudtak kicsikarni.

1683. november 9-én Nógrád vármegye nemesi küldöttsége az Ipoly folyó völgyében vonuló Sobieski János király elé járult és kér-

te, hogy foglalják el a közeli Szécsényt a töröktől. A bőségesnek mondott zsákmány reményében a lengyelek november 9-10-e között lezajlott ostromban bevették a várost és annak várát. Szerencsére a korabeli forrás részletesen mesélt a viadalról. Ami szerint a lengyelek ágyúí nem tettek komolyabb károkat a főként téglából épített városfalban. Ez is arra utal, hogy a lengyelek kisebb tűzerejű lövegeket hoztak magukkal. A sikertelenség láttán a lengyel király szabad rablást engedélyezett a gyalogsági rohamra jelentkező kozákoknak. Azok fékevesztett dühvel rohantak a falaknak, sikerrel elfoglalva a várost. A maradék török beszorult a kicsiny várba, amit másnap szabad elvonulás fejében feladtak.

A Bódva folyó völgyében „lengyeljárás” néven emlegették az idegen sereg megjelenését. Ezzel is utalva rá, hogy a tatárokhhoz hasonlóan felpredálták a jobbágyfalvakat, annak népét kegyetlenül sanyargatva. Szin település felégetéséről megemlékeznek az egykorú források. A Jolsva völgyét egészen Szilicéig dúlták-rabolták a lengyelek, hiszen a török szövetséges Thököly Imre uralma alatti tartomány számukra ellenséges földnek számított.

Szögliget és vidéke az I. katonai felmérésén

Ezzel elérkeztem a cikk leglényegesebb részéhez, vagyis amikor a hazafelé tartó lengyelek megközelítették Szádvárt. Ekkor már egy hónapok óta menetelő, több véres csatában megritkuló haddal kell számolni, amit a nehezen járható utak és a novemberi fagyok gyötörték. Ezért érthetőnek tűnik egy hosszabb, nyolcnapnyi pihenő, amire a Szögliget község határát jelentő Nagy-rétet jelölte ki a lengyel király. Erről a Nagy-rétről az 1864-ben Pesthy Frigyes által megjelentetett Helynévtárban a következőket írják:

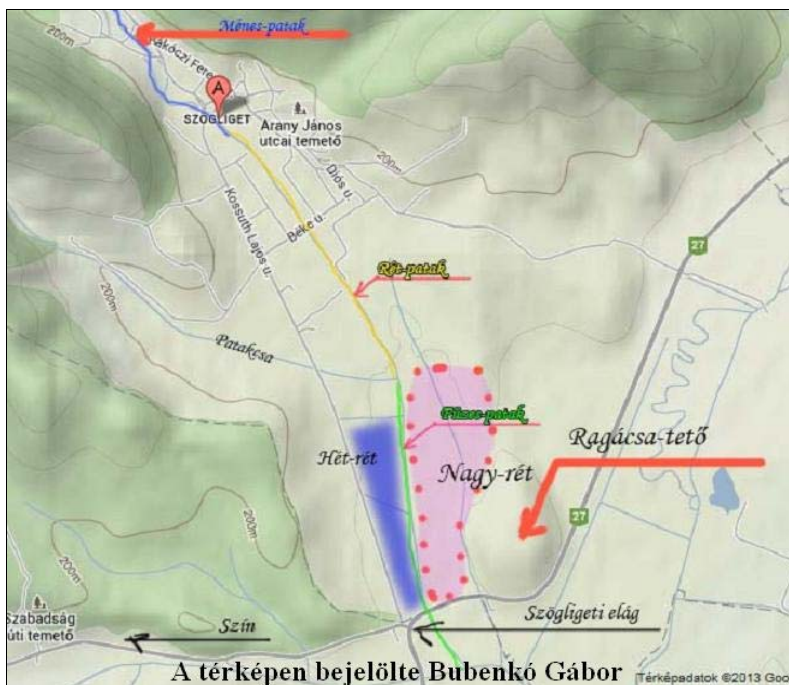
„Nagy rétt, kaszáló rétt a faluból kifolyó patak a közepén foly végig, részint édes, részint savanyú takarmánt terem”

Szögliget a XVIII. században

Ennél is pontosabb információt adott azonban Bubenkó Gábor 92 éves édesanyja, akinek innen is köszönöm szépen, jó egészséget kívánva neki. Ahogy ugyanis letérünk a hármás elágazásnál Szögliget, vagyis észak felé, akkor a jobb kéz felől esik a Hét-rét, míg a patak túloldalán terül el a Nagy-rét, egészen egy alacsony dombig, amit Ragácsa-tetőnek hívnak. Ilyenkor persze azonnal eszünkbe ötlük,

hogy egy tábornok vezér ugyan hová is húzta fel a sátrát, ha nem egy ilyen magaslatra?

A Nagy-rét helyrajza

Innen azonban Szádvár erődítménye még több kilométernyi távolságban, a Ménestető összeszűkülő völgyének északi oldalán emelkedő 463 méter magas sziklacsúcson található. A várat legeredményesebben annak északi oldaláról, a „Várkertnek” nevezett tisztásról lehetett ágyúzni, úgy, mint 1567-ben Schwendi generális tette. Neki azonban nagy kaliberű ostromágyúik voltak, míg a lengyelek valószínűleg csak könnyű, tábori tüzérséggel rendelkeztek. Azoknak ereje nem volt elégséges a vastag kőfalak és bástyák lerombolására. Bél Mátyás XVIII. századi tudósításán kívül más forrásból nem ismert a számomra az egykori harci cselekmények leírása, így még sok itt a rejtély. De személyes véleményem szerint a megfáradt, véres veszteségeket szenvedett lengyel sereg már nem lett

volna alkalmas újabb várostromra, ezt Sobieski János király sem szorgalmazhatta nagyon. Talán olyasféle lovasportyákkal deríthették fel a lengyelek Szádvárt, mint a váci és a nógrádi várakat. De a magas hegytetőn örökdő kuruc katonaság tüzes ágyúgolyókkal vette el a kedvüket a közelebbi ismerkedéstől.

Kilátás Szádvárról dél felé

A lengyel hadak nyolc nap leteltével táborot bontottak és tovább vonultak észak felé. Azt biztosan tudjuk, hogy a karácsonyi ünnepeket már az akkor lengyel zálogbirtokot képező Lubló várában töltötte Sobieski, akinek demoralizálódott katonái kifosztották a környékbeli településeket. Tehát arrafelé is folytatták a „lengyeljárást”.

Hogyan lehetne továbblépni ennek az ódon történet részleteinek megismerésében? Fel kellene deríteni, és régészeti úton megkutatni például a lengyel sereg táborhelyét. Erre a légi régészet adhat támpontokat, korabeli sáncok és árkok nyomait keresve a levegőből. De a több tízezernyi fegyveres nyolcnapos táborozása után elhagyott tárgyakat is módszeresen lehetne felkutatni fémkereső segítségével. Ugyanakkor Szádvár tágabb környezetében, főleg a Várhegy északi oldalán is vizsgálat alá kellene venni a terepet, hogy az esetleges harci cselekmények nyomaira bukkanjunk. Hiszen a fegyveresek összecsapásai után lövedékek fúródhattak a földbe, fegyverek eshettek ki a

halottak kezéből, amiket napjainkra elfedett a talaj. Mind-mind arra várnak, hogy értő kezű szakember megtalálja és kifaggassa titkaikat.

Sok még a talány, töméntelen a kutatnivaló Szádvár múltjában. Pont ezért érdekes számomra.

Felhasznált irodalom:

Bél Mátyás: *Torna vármegye leírása* (1731)

Pesthy Frigyes: *Helynévtár* (1864)

Détshy Mihály: *Egy ismeretlen magyar vár – Szádvár* (1969)

Csorba Csaba: *Esztergom hadi krónikája* (1978)

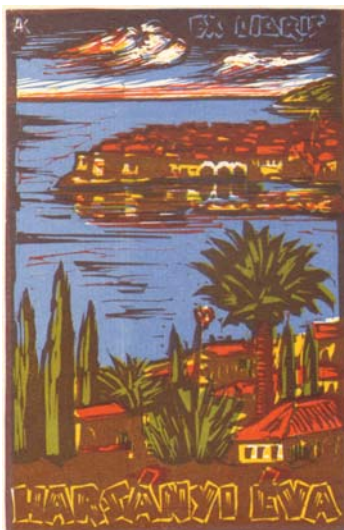
Liptai Ervin: *Magyarország hadtörténete* (1984)

Pálmány Béla: *Magyar és török végvárak Nógrád vármegyében* (1985)

Internet – Wikipédia

(*Forrás: Szádvárért Baráti Kör honlapja: www.szadvar.hu. Az írás 2013. szeptember 18-án jelent meg.*)

A szerző a Szádvárért Baráti Kör tagja. Köszönjük hozzájárulását írásának megjelentetéséhez.

Andruskó Károly linómetszete